

Hazai külpolitikai szakirodalmunkból

A külpolitika-tudomány hazai kutatóinak szorgos munkásságáról, eredményeiről az elmélet — mondhatni — majdnem minden területén figyelemreméltó könyvekből, tanulmányokból, cikkekből szinte nap mint nap értesülhetünk. A külpolitikai gyakorlat igényelte részletezések, árnyalások szolgálatában álló teljesítményeikkel kiváltképpen a Társadalmi és Politikai Tudományok Akadémiája, a Politikai Könyvkiadó, a Politikai és Nemzeti Kérdés Tanulmányi Intézete, valamint a legszakosodottabb A.D.I.R.I. (Asociația de drept internațional și relații internaționale din Republica Socialistă România — az RSZK Nemzetközi Jogi és Nemzetközi Politikai Társulata) kiadványai tűnnek ki.

Tájékoztató jellegű áttekintésünkben az utóbbi néhány hónap bőséges terméséből olyan írásokat ismertetünk, amelyek az egyre inkább szakosodó külpolitika-tudomány tárgyköréből a nemzeti érdek és az internacionalizmus, a nemzetközi együttműködés, valamint az állam külpolitikai érdekei és értékrendje, illetve az állam külkapcsolatainak alapját alkotó politikai, jogi és etikai normák, eljárási technikák kérdéseinek tárgyalását tartalmazzák.

Ilie Rădulescu a *Revista de filozofie* idei 8. számában megjelent *Considerații privind dialectica intereselor naționale și internaționale* (Gondolatok a nemzeti és a nemzetközi érdekek dialektikájáról) című írásában az általános, s ezen belül a nemzeti és nemzetközi érdekek elméleti és politikai kérdéseire összpontosít.

Hogyan tükröződik a nemzetközi kapcsolatok elméletében és a nemzetközi politikában a nemzeti és a nemzetközi érdekek tartalma?

A marxi—lenini bölcseleti és politikai koncepcióban az érdek a történelmi materializmus egyik, az emberi tevékenységet döntően befolyásoló alapkategóriája. Az osztályérdekek az emberek minden más érdekét, a más népekhez fűződő viszonylatokban a nemzetieket és a nemzetköziet is befolyásolják. A nemzeti érdekek tartalmát azok a tényezők határozzák meg, amelyek a nemzet kialakulásának és létének is alapjai: a terület, a nyelv, a gazdasági élet, a kultúra, a nemzeti tudat közössége. E meghatározó jegyek kikristályosodása során váltak nemzetké a népek, s e jegyek hatása a más nemzetekkel való viszonyban biztosította a nemzeti élet tartalmát, teremtette meg a nemzetek szellemisége érvényesülésének, annak a lehetőségét, hogy az egyes népek a világ népeinek sorában a haladás tényezőiként játszhasanak szerepet. A modern társadalom — az utóbbi ötven esztendőben: a szocialista társadalom — történelmi fejlődése során világossá vált, hogy a nemzetek legfőbb érdekei közé, amelyektől fennmaradásuk függ, a következők tartoznak: a létalapjukat jelentő terület védelme, a nemzeti

nyelv és kultúra művelése és gazdagítása, a független gazdasági élet fejlesztése, a civilizáció magas fokának elérése a hazában. Az állam-tényező szerepét figyelembe véve a nemzeti érdekek előmozdításában, a nemzet történelmi haladásának megvalósulásában, kitűnik, hogy a nemzeti állam kialakulásával egyidejűleg nemzeti érdekké vált társadalmi követelmények egyike: az állami szuverenitás megőrzése és érvényesítése a más államokhoz fűződő kapcsolatokban.

A nemzeti érdekek szintetizáló jellemzése során a tanulmány szerzője arra a következtetésre jut, hogy ezek az érdekek társadalmilag, gazdaságilag, politikailag — a társadalmi osztályok, a politikai pártok és a kormányok tudatától és akaratától függetlenül — objektíve meghatározottak; összetett kategóriát alkotnak: beletartoznak a nemzet olyan elsőrendű fontosságú érdekei, amelyek számára a gazdasági és szellemi prosperitást, alkotó készségeinek — más nemzetektől különböző emberi közösségként való — érvényesítését biztosítják; történelmi tartalmúak, partikuláris vonásokban nyilvánulnak meg, a társadalmi rendszer jellegétől, a nemzet fejlettségétől függően, s érvényesek mindaddig, amíg a nemzet létezik; határozottan befolyásolja őket a társadalmi osztályok létezése, a hatalmon levő társadalmi osztályok és politikai pártok milyensége; a más nemzetekkel, államokkal való kapcsolatokban nyilvánulnak meg, érvényesülésük előmozdítása egyike a társadalom vezető osztályai és politikai erői külpolitikai tevékenysége fő indítékainak. A más nemzetekkel fenntartott kapcsolatok köre magában foglalja a nemzet sajátos érdekeinek összességét.

A munkásosztály, a kommunista és munkáspártok történelmi küldetésüket olyan mértékben teljesíthetik, amilyen mértékben nemzeti politikai erővé válnak a dolgozók, a saját nép érdekeinek védelmében. A szocializmusban a nemzeti érdekek — túlsúlyban levő, meghatározó tényezőkként — magukban foglalják a munkásosztálynak az általánosság szintjére emelkedett, a szocialista nemzet más társadalmi erői által sajátként felfogott érdekeit; a szocializmusban a nemzeti érdekek osztályköre tágabb (a szocialista rendszerben létező minden osztály érdekeit kifejezik).

Az államok nemzetközi érdekei szervesen hozzátartoznak nemzeti érdekeikhez. A nemzetközi együttműködés objektíve meghatározott természetében felismerhetők azok a tényezők, amelyek hozzájárulnak a nemzetek sajátos vagy közös nemzetközi érdekeinek a kialakulásához. E tényezők közé sorolhatók: korunk gazdasági és társadalmi fejlődése, amelyet az anyagi javak termelése körében a gépesített, automatizált és kibernetizált nagyipar uralkodóvá válása jellemez (ez kérlelhetetlenül kizárja a nemzeti autonómia, a nemzeti elszigetelődés lehetőségét, s minden ország ipari haladását a világ ipari haladásának függvényévé teszi, megköveteli a nemzeti erőfeszítés egybehangolását a nemzetközivel); a jelenkori műszaki és technológiai haladás, a nemzetek produktív ereje növelésének követelménye szükségserűvé teszi a nagy sorozatú termelés fejlesztését, a termelés és a munka összpontosítását, a műszaki-anyagi beszerzés és az áruehelyezés szempontjából a nemzeti határok meghaladását; a társadalmi fejlődésben oly fontos ismeretek gyarapítása: az a tény, hogy a tudomány egyre erősebb termelészközzé válik, minden egyes nép munkájának eredménye; mindegyik nép új vívmányokkal járul hozzá a tudományos ismeretek gyarapításához, ama képesség növeléséhez, hogy a nemzetek magas szintű társadalmi életükhöz szükséges anyagi és szellemi javakat termeljenek. A két — különböző gazdasági, politikai és társadalmi szerkezetű — világrendszer létezése nem vezethet a nemzetek elszigetelődéséhez (hiszen egymáshoz közeledésük természetes folyamat), gazdasági tömbökre („kollektív autarkikiákra“) vagy egymással szemben álló katonai tömbökre osztódásukhoz,

hanem ellenkezőleg: szükségszerű az aktív egymás mellett élés kapcsolatainak a fejlesztése; az ipari fejlődés káros környezeti hatásai megkivánják az összes népek összefogását az emberiség létfeltételeinek biztosítására.

E világviszonylatú, általános tényezők mellett a szocialista nemzetek esetében mások, mégpedig kivételes politikai jelentőségűek is hatnak: a) a célok közössége, a kizsákmányolás felszámolása, a szocializmus és a kommunizmus felépítése; a célok közössége mind a szocialista nemzetekkel, mind a tőkésországok munkásosztályával, dolgozóival; e célok közösségében gyökerezik a nemzetközi és az osztályszolidaritás, a kölcsönös elvtársi segélynyújtás, a gazdaság szocialista integrációjának folyamata; b) az imperializmus, az agresszív körök és retrográd erők létezése, amelyek a régi rendszer restaurálásában reménykednek; ez is a szocialista országok érdekévé teszi együttműködésüket az imperialista támadás ellen; c) az országonként különböző műszaki-gazdasági színvonal, amely sok esetben alacsonyabb a fejlett tőkés országokénál; alapvetően fontos eleme ez az aktív együttműködés politikája előmozdításának, amely biztosítani hivatott a műszaki-gazdasági fejlődés szintjeinek magasabb fokon való kiegyenlítődését, a szocialista világrendszer gazdasági erejének növekedését, a tőkés rendszer erejének meghaladását a békés gazdasági versengés keretében.

Az államok nemzetközi érdekeinek egyik jellemzője a következőkben ismerhető fel: anélkül, hogy minden esetben azonosak lennének más nemzetek érdekeivel, sok esetben egyezők, ami lehetővé teszi nemzetközi síkon különböző államok bizonyos politikai cselekvéseinek egyirányúságát vagy — az állami kerettől függetlenül — különböző országok bizonyos társadalmi és politikai erői tevékenységének összehangolását.

A történelem folyamán már adódtak és még adódhatnak olyan helyzetek, amelyekben a nemzetközi érdekek hasonlósága retrográd, konzervatív, más népek ellen irányuló akciók alapja. Még a népek nemzetté alakulásának, a nemzeti államok kialakulásának korszakában is különböző európai országok haladó erői a nemzeti állam létrehozásáért vívott küzdelmükben nemcsak a saját hűbéri reakcióval álltak harcban, hanem a reakciós erők széles körű koalícióinak a beavatkozásával is.

A szocialista világrendszer adottságai közepette az új társadalmi rendszert építő államok nemzetközi érdekeinek szükségszerű meghatározottságai vannak, az e meghatározottságokat létrehozó tényezők feltárása a marxi—lenini gondolkodásnak és politikai gyakorlatnak még megoldatlan problémája. A szocialista államok nemzetközi érdekeinek tisztázására irányuló kísérleteiben a szakirodalom vagy a forradalmi vívmányoknak az imperializmussal szemben való megvédeése vonatkozásaival, vagy a szocializmus világviszonylatú győzelmével kapcsolatos aspektusaival foglalkozik. Némelykor bizonyos nemzeti érdekeket vetítenek ki a nemzetközi kapcsolatok síkjára, s az említett érdekeket a szocialista államok nemzetközi érdekeiként mutatják be. Más esetekben a szocialista államok közös nemzetközi érdekeit bizonyos konjunkturális szükségletekből kiindulva határozzák meg, valamely szocialista ország szocialista és kommunista építésének adott szakaszával összefüggésben. A dialektika elhanyagolásáról tanúskodnak azok a nézetek is, amelyek a nemzetközi érdekekből származtatják a nemzeti érdekeket, ami a szubjektivizmus hatását jelzi a szocialista államok népei és nemzeti nemzetközi érdekeinek a meghatározásában. Hasonlóképpen hiba feltételezni, hogy a szocialista államok közös nemzetközi érdekei ezen államok — államközi kapcsolataik, más államokkal való relációik vetületében realizálódott — nemzeti érdekeinek számtani összegéből adódhatnának.

A szocialista államok közös nemzetközi érdekei az érdekeknek abba a kategóriájába tartoznak, amelyek kifejezik e nemzetek egyes politikai-gazdasági szükségleteit, egymáshoz közelítik ezeket a nemzeteket, s olyan követelmények kifejezői, amelyek megteremtik a legjobb feltételeket ahhoz, hogy a nemzetközi tényező ne fékezze, hanem éppen ellenkezőleg, előmozdítsa a szocialista államok belső fejlődését, megkönnyítse a szocializmus világrendszerre válásából következő előnyök gyümölcsösztetését, az antiimperialista, a világ békéjéért folytatott harc fő erejének, a szocialista világrendszernek a megszilárdulásához vezessen. Mindenekelőtt az állandóan ható tényezőkről van szó: a társadalmi rendszer közössége, tehát a gazdasági, társadalmi és politikai folyamatok hasonlósága ezekben az országokban; a közös ideológia, a marxizmus—leninizmus, amely a bel- és külpolitika elméleti alapját alkotó tényező; az alapvető, programszerűen meghatározott célok közössége — a kommunista rendszer felépítése. E tényezők figyelembevételével hangoztatja a Román Kommunista Párt, hogy ami egymáshoz közelít, ami egyesíti a szocialista államokat, az erősebb, tartósabb és távlatibb, mint az, ami egy adott pillanatban egységüket és együttműködésüket hátráltathatja.

Természetesen nem hagyható figyelmen kívül, hogy azoknak a feltételeknek a különbözősége, amelyek közepette az egyes országokban a szocializmus épül, ezen országok különböző fejlődési szakaszai meghatározzák bizonyos partikuláris, specifikus érdekek kialakulását, befolyásolják a több országokkal való együttműködésben való részvétel módozatait, anélkül azonban, hogy érintenék az alapvető, internacionalista érdekek megnyilvánulásának tartalmát és formáját. A szocialista országok nemzeti és nemzetközi érdekei nem múltó jellegűek, nem kitaláltak, nem a szocialista országok kommunista pártjainak és kormányainak képzetei, hanem társadalmilag-gazdaságilag meghatározottak, a szocialista nemzetek és a szocialista államok stabil és távlati szükségleteinek a kifejezői. A nemzeti és a nemzetközi érdekek nem egymásból erednek. A nemzeti érdekek nem a nemzetköziekben gyökereznek, hanem önálló érdek-kategóriát alkotnak, de a nemzeti és a nemzetközi érdekek szorosan egymáshoz tartoznak, a nemzeti érdekek elhanyagolása vagy megsértése érinti a nemzetköziet, és fordítva.

Ion Șerbănescu *General și particular, național și internațional în politica Partidului Comunist Român* (Általános és partikuláris, nemzeti és nemzetközi a Román Kommunista Párt politikájában) című — szélesebb körű olvasóközönség érdeklődését kielégíteni hivatott — könyvében (Editura politică, 1973) a nemzetközi együttműködés, az internacionalizmus integrális alapelveinek elemzését tekinti feladatának. Kifejti, hogy az együttműködés nem jelentheti minden szocialista ország nemzetközi politikájának mechanikus szabványosulását, s hangoztatja, hogy a proletár internacionalizmus fogalmának értelmezését csakis a nemzeti—nemzetközi reláció tudományos tisztázásával lehetséges. A proletár internacionalizmus fogalmát némelykor egyes szocialista országok nemzeti érdekeinek olyan érdekek alá rendeléseként értékeli, amelyeket általános érvényű érdekek hirdetnek. Ugyanakkor megfigyelhető e fogalom (a proletár internacionalizmus) egyoldalú értelmezésének az irányzata is, azokban az esetekben, amelyekben a fogalmat az egyik vagy másik szocialista ország iránti föltétlen hűséggel hozzák összefüggésbe. Abban a történelmi korszakban, amelyben egyetlen szocialista ország létezett, e szocialista ország támogatása az internacionalizmus lényeges, de — gyakorlatilag — akkor sem egyetlen ismérve volt.

Gheorghe Moca júniusban — a Politikai Könyvkiadó gondozásában — megjelent könyve (*Suveranitatea de stat — Teorii burgheze. Studiu critic.* — Az állami szuverenitás — Polgári elméletek. Kritikai tanulmány), ez az előzőnél igénye-

sebb politológiai és nemzetközi monográfia ugyancsak a „nemzeti“ és a „nemzetközi“ harmonikus egyeztetésének a szükségessége mellett érvel, annak a hangsúlyozásával, hogy a nemzeti és állami keret létének és független megnyilvánulásának alapfeltétele a szuverenitás tiszteletben tartása. Azokkal vitázva, akik a szuverenitást időszerűtlennek minősítik, és a nemzetközi tényezőt a nemzeti rovására abszolutizálják, a szuverenitás védelmét pedig nacionalizmusnak mondják, Moca kifejti: a szuverenitás részleges vagy teljes korlátozását hirdető elméletekben töményen jelentkezik az a nézet, amely szerint az államoknak és a népeknek nemzeti érdekeiket alá kellene rendelniük bizonyos nemzetközi követelményeknek, az együttműködés úgynevezett általános érdekeinek; ezeket az általános érdekeket egyes államok hegemoniára irányuló törekvéseik leplezésére is felhasználhatják.

Ion Voicu az *Era socialistă*-ban (1973. 18.) méltatja Gheorghe Moca könyvét. *Suveranitatea națională și doctrina dreptului internațional* (A nemzeti szuverenitás és a nemzetközi jogi doktrína) című írásának befejező részében kiemeli Moca egyes téziseit. Voicu szerint Moca indokoltan mutat rá: az állam a szocializmusban valóban a nép alapvető érdekeinek kifejezője és védelmezője, minthogy lényege minden nép nemzeti törekvéseinek csakis a szocializmusban kialakulható azonosságát tükrözi. A szocializmusról bebizonyosodik, hogy a szocialista nemzet fejlődésének és konszolidációjának nélkülözhetetlen kerete. A szocialista nemzet nem elavult kategória, s nemhogy már eljátszotta volna a társadalom haladásában rá váró szerepet, hanem éppen ellenkezőleg, csak a szocializmusban adottak a nemzet számára a teljes kibontakozás feltételei. A szocializmusban az államhatalom fennhatósága és függetlensége mind bel-, mind külpolitikai síkon új — a nép alapvető, a szocializmus és a kommunizmus építésében, az államok és a nemzetek közötti új viszonyok kialakításában meghatározott — célra irányulásokkal gyarapszik.

A nemzeti és a nemzetközi harmonikus egyeztetésének dialektikus folyamata teljességgel a szocialista államok szuverenitásának és függetlenségének az érvényesítésében fejeződik ki. A szocialista államok együttműködésének objektív alapját alkotja az érdekek és a célok közössége az új társadalom építésében, a társadalmi és állami rendszer közössége, a közös ideológia. A szocialista államok közötti viszonyokban a jogegyenlőség és a kölcsönös előnyök, az egyes államok önkéntes részvétele az együttműködés különféle módozataiban, az internacionalizmus szellemében való kölcsönös segélynyújtás határozzák meg kapcsolataik új természetét. Számos dokumentum szentesíti a szuverenitás elvét a szocialista országok között létrejött együttműködésben. A KGST statútuma az együttműködés alapelveként szögezi le a teljes jogegyenlőséget, a szuverenitás és a nemzeti érdekek tiszteletben tartását, a kölcsönös előnyök és a kölcsönös elvtársi segélynyújtás princípiumát. A Varsói Szerződés hasonlóképpen előírja, hogy a résztvevő államok kapcsolatai függetlenségük és szuverenitásuk kölcsönös tiszteletben tartására és a belügyeikbe való be nem avatkozásra épülnek.

A KGST tagállamok szocialista együttműködése és gazdaságfejlesztése elmélyítésének és fokozásának 1971-ben elfogadott komplex programja hangsúlyozza: a tagországok kooperációjának fejlesztése az önkéntességre épül, minden tagország érdekeinek respektálására, nem vezet nemzetek feletti organizmusok létrehozására, nem érinti a nemzeti gazdaságtervezés, a pénzügyek és a belső gazdasági ügyvitel kérdéseit.

A szuverenitás—internationalizmus viszonylat megvilágítja az általános nemzetközi jog fejlődésének egy rendkívül fontos vonatkozását: a szocialista államok

közötti viszonyok alapelveinek és jogi normáinak újszerűségét a jelenkori nemzetközi jog alapelveinek összességén belül. A nemzetközi jog alapelveinek következetes alkalmazása és betartása a szocialista országok közötti viszonyokban gyakorlati hozzájárulás a jog elsődlegességének meghonosításához a nemzetközi életben, gazdagítja és pontosabban körvonalazza azoknak a normáknak a tartalmát, amelyek egymás közötti viszonyaikban az államok magatartását irányítani hivatottak.

Éppen ezért meglepők egyes határon túli jogászok állításai, amelyek szerint a jelenkori feltételek közepette a nemzeti szuverenitás fenntartásának irányzata „ártalmas“ volna, illetve szükségesnek mutatkozik a szuverenitás „korlátozása“. Minden alapot nélkülöző az a tézis, amely szerint „korlátozás“ nélkül nincs szuverenitás, hiszen a világban eluralkodna az anarchia és az ökológia. Helytelen képzetek ismerhetők fel abban az elgondolásban is, amely szerint a szocialista országok az egymással való együttműködésben „elfogadnák“ egymás szuverenitásának kölcsönös korlátozását, a szuverenitás e korlátozása az együttműködés erősítéséhez vezetne, s így — végső soron — hozzájárulna a szuverenitás „megerősítéséhez“...

Gh. Moca az ehhez hasonló álláspontokat elvető monográfiájában — egyebek mellett — hangoztatja: „minden egyes állam szuverenitásának a korlátozása, gyakorlati megvalósítása, átengedése vagy a róla való lemondás bármilyen formában nem egyéb, mint fennhatóságának és függetlenségének megcsönkítése, annak az — önálló entitás minőségéből eredő — elidegeníthetetlen jogának a lábbal tiprása, hogy saját bel- és külpolitikát szabhasson meg és fejthessen ki.“

Kétségtelen, hogy a szuverenitás alapelveinek hatékony gyakorlása megkívánja az ehhez az alapelvhez való maradéktalan ragaszkodás és a — normák és princípiumok egységes egészeként értelmezett — nemzetközi törvényesség teljes konkordanciáját. E vonatkozásban igen lényeges az alapvető jogi normákként értelmezett princípiumok gyakorlati alkalmazásukkal való konkordanciájának foka minden egyes állam minden más állammal szemben tanúsított magatartásában.

A szuverenitás alapelve és a nemzetközi jog más princípiumai kapcsolatának, kölcsönös összefüggéseinek és kölcsönhatásának elmélyültebb vizsgálata továbbra is az elméleti kutatás fő feladata, már csak azért is, mert az államközi kapcsolatok dinamizmusa és változatossága a nemzetközi közösség tagjaira új ütemet ró, újfajta kapcsolatok létrehozását teszi szükségessé, s ez arra vezet, hogy az államok magatartásformái a gyakorlatban minőségileg új módon érvényesülnek.

A *Revista română de studii internaționale*ban (VII. 19.) Edwin Glaser a nemzetközi jogban és politikában nagy jelentőségű consensus jelentőségét értékeli (*Locul consensului în relațiile internaționale contemporane*).

A helsinki értekezlet során elhatározták, hogy az előkészítő tárgyalásokon consensuszal döntenek a felmerülő javaslatokról (consensuson ez esetben valamely tárgyaló fél olyan megjegyzéstől való tartózkodását értik, amelyet egy határozat meghozatala megakadályozásának szándékával jelent be). Első látásra úgy tűnik tehát, hogy mindössze tárgyalástechnikai részletkérdésről van szó. Pedig a helsinki határozat e pontja is arról tanúskodik, hogy az európai nemzetközi életben új koncepció van kialakulóban a szuverén államok együttműködésének módzatairól, a valóságosan közös akarat kinyilvánításának biztosításáról. Hogy a consensus bizonyos esetekben a szavazás helyébe léphet, annak politikai és egyben nemzetközi jogi jelentősége van. A consensus értelmében ugyanis valamely közösség nem a többség akaratának ráerőszakolásával, a kisebbség álláspontjának semmibevevésével, hanem minden résztvevő beleegyezésével hozza meg döntését.

A nemzetközi élet fogalomrendszerében a consensus viszonylag újkeletű, a második világháború után kezdik a jelenlegi vagy a jelenlegihez hasonló értelemben használni. A consensus nem áll fenn azokban az esetekben, amelyekben a döntéseket „nagyon nagy többséggel“ hozták, hiszen gyakorlatilag kizárja a többség és a — bármilyen kicsi — kisebbség kialakulásának a lehetőségét. A consensus közös akciók előfeltétele, a közös érdekek kinyilvánításának a módja, mégpedig bizonyos esetekben hatékonyabb, mint a már meghozott határozatokkal kapcsolatban hangoztatott fenntartás. Kifejezése annak is, hogy a sokoldalú nemzetközi kapcsolatok immár rugalmasabb intézményeket igényelnek; a „mindent vagy semmit!“ elve sok esetben haszontalan.

A consensusra építő ügyrend kérdéseinek elemzésekor fel szokták vetni a kérdést: vajon a consensus elve valóságosan nem a „vétőjog“ általánosítását jelenti-e, nem teremt-e lehetőséget az államközösségek cselekvéseinek megbénítására? Vajon mire vezet, hogy a legkisebb résztvevő államnak is egyszerű akaratnyilvánítással lehetősége van olyan határozat elfogadását megakadályozni, amellyel egyébként minden más állam egyetértene? Nem az anarchia legalizálását jelenti-e ez? Nem a demokrácia tagadása-e, a demokráciáé, amely megköveteli, hogy a kisebbség alávesse magát a többség határozatának?

Glaser szerint a válaszadásnak a jelenkori nemzetközi élet realitásaiból kell kiindulnia. E realitások arról tanúskodnak, hogy nemzetközi kérdésekben lehetetlen tartós rendezésekre jutni, ha e rendezések alapját csak egyesek, s nem minden érdekelt akarata alkotja. Az államok többsége akaratának ráerőszakolása a kisebbségre lényegében az erőpolitika egy megnyilvánulási formája; akik tudják, hogy a szavazási mechanizmussal biztosíthatják a többséget, kísértést érezhetnek a kisebbség álláspontjának a semmibebevésére. Ez a mechanizmus alkalmasnak bizonyulhatott a múltban, amikor egyébként is az erőszak alkalmazása dívott a nemzetközi kérdések megoldásában. Csakhogy ezek a megoldások igen sok esetben nem bizonyultak tartósak, s napjainkban semmiképpen sem megfelelők. A nemzetközi biztonság megköveteli a megfelelő garanciákat. Milyen biztosítékot jelenthetnek az olyan megoldások, amelyekkel a legközvetlenebbül érdekelt államok nem értettek egyet?

Ha valamely kis vagy nagyon kicsi állam egy bizonyos megoldás ellen foglal állást, ez annak a jele, hogy a szóban forgó megoldás nem felel meg az általános elfogadhatóság követelményeinek. Az a tény, hogy a kifogásait hangoztató állam nem nagy- vagy nagyon nagy hatalom, nem tekinthető a consensust érvényesen megkérdőjelező ellenérvnek, hanem éppen a consensus rendszerének előnyeiről tanúskodik. Mindez persze nem azt jelenti, hogy a sokoldalú nemzetközi kapcsolatok technikájában ezentúl el lehet tekinteni a szavazásos eljárásoktól. Mindössze arról van szó, hogy a „klasszikus“ állapotból, amelyben az államok közössége csakis szavazattöbbséggel hozott határozatokat, megnyílt az út a korszerűbb szakasz felé, amelyben a consensus remélhetőleg uralkodóvá válik az államok sokoldalú nemzetközi tevékenységében.

A szavazásos rendszer nem mindig szolgálja a haladás ügyét. Volt példa arra, hogy az erőszak nem ágyúkkal, hanem szavazással érvényesült. A consensus-szal más a helyzet: amíg valamely határozatot csakis A állam beleegyezésével lehet elfogadni, A államnak nem kell tartania attól, hogy résztvegyen abban a közösségben, amely együttműködésére igényt tart.

Egyetlen ügyrendi eljárási mód sem tekinthető varázsszernek. Naivitás volna azt hinni, hogy a szavazásos eljárásról a consensusra való áttérés egyből felszámolhatja sok száz esztendő igazságtalan, önkényes eljárásainak következményeit

az államközi relációkban. A consensus csupán eszköz, alkalmazásának távlatai tehát szükségszerűen korlátozottak. A lényeges az államok politikai akarata, közvetlenül érdekük, amely a mellett szól, hogy ne harcba keveredjenek, hanem megértésre jussanak, semmiképpen sem győzni, hanem mindenképpen együttműködni szándékoznak.

Farkas László

Konfliktusok tudománya – stratégiai elmélete (II.)

Az alábbi példán azt a játéktípust mutatjuk be, amelyben mindkét játékosnak nyílt választási lehetőségei vannak, s az egyik fél nyeresége nem függ össze a másik fél veszteségével. Ilyen „nem zérőösszegű“ játék Puccini *Tosca* című operájának cselekménye, melyet szenvedély és cselszövés hajt a megoldás felé. A rendőrfőnök, Scarpia halálraítéli Cavaradossit, Tosca szerelmét, de Tosca kegyeiért hajlandónak mutatkozik szökni hagyni a férfit. Megígéri Toscának, hogy csak színlelni fogja Cavaradossi kivégzését, s Tosca rááll az alkura. Scarpia és Tosca azonban kölcsönösen kijátsszák egymást. Mielőtt Scarpia a magáévá tehetné őt, Tosca leszúrja Scarpiát, Scarpia pedig nem ad parancsot a kivégzőosztagnak, hogy vaktöltényt használjanak.

Kérdés, hogy egymás kölcsönös kijátszása tényleges előnyhöz juttatta-e mindkét felet. Adjunk számértéket az eredménynek, s jelöljük a megfelelő előjellel az egyik vagy másik fél számára kedvező vagy kedvezőtlen megoldásokat.

Az önkényesen adott értékek is elfogadhatóan jelzik a helyzetet. Ha az alkut egyik fél sem szegi meg, Tosca visszakapja kedvesét, örömét azonban ürommé változtatja az ár, amit ezért fizetnie kell. Scarpia is elnyeri Tosca kegyeit, de le kell nyelnie hozzá a keserű pilulát, hogy gyűlölt vetélytársának kegyelmezett meg. Ha Tosca félrevezeti Scarpiát, s minden sikerül, a nyeresége (+10) a lehető legnagyobb, és Scarpia vesztesége (–10) ugyancsak a legnagyobb lenne, és fordítva. Ha mindketten megszegik az alkut, mindketten veszítenek, de nem annyit, mintha csak egyikük lett volna a rászédett. Például a haldokló Scarpia (valószínűleg) némiképpen elégedetten távozik az élők sorából, ha a zárójelenetre gondol, melyben a helyszínre rohanó Tosca golyóktól átluggatva találja szerelmét.

Most vegyük szemügyre a dilemmát Tosca szempontjából: mit tegyen, tartsa-e be az alkut, vagy inkább végezzen Scarpiával? Toscának nincsenek illúziói Scarpia feddhetetlenségét illetően. Viszont nem tudja biztosan, Scarpia melyik lépés mellett dönt, ezért mindkét lehetőséggel számol. Így gondolkodik: ha Scarpia nem szegi meg az alkut, akkor jobban járok, ha én ejtem át őt, hiszen nekem jobb Cavaradossi Scarpia nélkül, mint Cavaradossi Scarpiával. Ha Scarpia mégis becsapna, akkor pedig még nyilvánvalóbb, hogy nekem is ki kell játszanom őt. Így hát egészen világos: akár becsapott, akár nem, legjobb, ha végzek vele.

A tanulmány első része 10. számunkban jelent meg.